

NACIONALNI IZVEŠTAJ O

VIRTUELNIM

PRAKSAMA

U SRBIJI

**NACIONALNI IZVEŠTAJ
O VIRTUELNIM
PRAKSAMA
U SRBIJI**

IZDAVAČ:

Beogradska otvorena škola

AUTORI:

Goran Radlovački, Sara Stamenković, Marija Milosavljević

UREDNIK:

Vesna Đukić

ŠTAMPA:

JOGO Design Studio

TIRAŽ:

200

GODINA IZDAVANJA:

2023.

Koofinansirano od strane Evropske unije. Stavovi i mišljenja izneti u publikaciji ne odražavaju stavove Evropske unije kao ni Evropske agencije za obrazovanje i kulturu, i za sadržaj publikacije su isključivo odgovorni autori.

Svi termini koji se u Izveštaju koriste u gramatičkom muškom rodu podrazumevaju prirodni muški i ženski rod osoba na koje se odnose.

Sadržaj:

1. O projektu Virtuelne prakse za inkluzivna društva	7
2. O partnerima	8
3. Predgovor	11
4. Pregled modela praksi u Srbiji	12
Pravni okvir za sprovođenje praksi	12
Prakse kao obavezan deo formalnog obrazovanja	13
Prakse kao obavezan uslov za obavljanje određenih zanimanja	14
Prakse kao mera aktivne politike zapošljavanja	14
5. Rasprostranjenost praksi u Srbiji	19
Kako do prakse?	20
6. PREGLED MODELA VIRTUELNIH PRAKSI	22
Modeli virtuelnih praksi na otvorenom tržištu rada	23
Virtuelne prakse u srednjem stručnom obrazovanju	24
7. ZAKLJUČAK	26

1. O projektu **Virtuelne prakse za inkluzivna društva**

Projekat „**Virtuelne prakse za inkluzivna društva (VI4IS)**” se sprovodi sa ciljem poboljšanja pristupa mladim, posebno onih iz osetljivih društvenih grupa, programima praksi u okviru formalnog i neformalnog sistema obrazovanja u Evropi. Projekat doprinosi obezbeđivanju jednakih mogućnosti mladima za razvijanje neophodnih veština i sticanje praktičnih iskustava u cilju olakšavanja procesa tranzicije iz obrazovnog sistema na tržište rada. Poseban aspekt projekta, posvećen je tendenciji ka stvaranju posticajnog okruženja i vidova podrške koji olakšavaju pristup mladima praksama, ali i raznim programima kako formalnog tako i neformalnog obrazovanja i usavršavanja.

Glavne aktivnosti na projektu uključuju: pripremu pregleda postojećih modela o virtuelnim praksama; razmenu znanja i iskustava o primerima dobre prakse (na nacionalnom i međunarodnom nivou, između zemalja Evropske unije i zemalja koje nisu članice); implementaciju novih programa praksi; konsultativne procese o programima praksi na nacionalnom nivou. Navedena grupa aktivnosti sprovode se sa ciljem unapređivanja postojećih modela virtuelnih praksi za mlade širom Evrope.

Projekat „**Virtuelne prakse za inkluzivna društva (VI4IS)**” je kofinansiran od strane Evropske unije, odnosno Evropske agencije za obrazovanje i kulturu, i sprovodi se u periodu od 2022. do 2024. godine.

2. O partnerima

Beogradska otvorena škola

Beogradska otvorena škola (BOŠ) je neprofitna organizacija civilnog društva, osnovana 1993. BOŠ razvija i umrežava pokretače promena, unapređuje javne politike i povezuje javni, poslovni i civilni sektor u cilju izgradnje otpornog društva, zasnovanog na znanju, partnerstvu i odgovornosti.

BOŠ poseduje višegodišnje iskustvo u implementaciji projekata u oblasti omladinske politike i mladih. U okviru programske oblasti Unapređivanje zapošljivosti i karijerno vođenje i savetovanje, BOŠ je implementirao preko 40 nacionalnih i internacionalnih projekata, kojima je obuhvatio preko 30000 mladih, 50 kancelarija za mlade, 80 škola i preko 300 nastavnika.

Počevši od 2003. godine, BOŠ pruža podršku pojedincima za kontinuirani razvoj, celoživotno učenje i ukupnom ekonomskom razvoju našeg društva kroz doprinos razvoju sistema karijernog vođenja i savetovanja i jačanju veza između obrazovnog sistema i tržišta rada.

Dostignuća mladih - Evropa (Junior Achievement Europe)

Organizacija Dostignuća mladih Evrope je jedna od vodećih i najvećih neprofitnih organizacijau Evropi u preduzetništvu za mlade, koja svoj rad usmerava na jačanje kapaciteta mladih u oblasti finansijske pismenosti, podršci i pripremi mladih za svet rada. Dostignuća mladih je članica globalne mreže JA Worldwide, koja preko 100 godina pruža mogućnost sticanja praktičnih znanja iz navedenih oblasti. Tokom 2022. godine, Dostignuća mladih Evropa je omogućilo preko 6,6 miliona prilika za mlade da steknu praktična profesionalna iskustva kako u onlajn okruženju, tako i uživo i u kombinovanom modelu (onlajn rad i rad uživo u realnom okruženju).

Dostignuća mladih u Srbiji (Junior Achievement Serbia)

Dostignuća mladih u Srbiji je jedini akreditovani pružalac usluga preduzetničkog obrazovanja u Srbiji. Članica je svetske mreže JA Worldwide, osnovane 1919. u Americi. Opšti cilj ove organizacije je obrazovanje mladih u oblastima preduzetništva, finansijske pismenosti i poslovanja, kao i podrške biznis sektoru za aktivno uključivanje i osnaživanje mladih u Srbiji da postanu ravnopravni članovi društva. Od 2005. godine Dostignuća mladih (Srbija) posluje kao nezavisna, nevladina i neprofitna organizacija.

Dostignuća mladih (Srbija) sprovodi edukativne programe za učenike osnovnih i srednjih škola u oblastima preduzetništva, finansijske pismenosti i osnaživanju mladih za rad. Programi su verifikovani od strane JA Worldwide, ali i akreditovani od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u Srbiji. Programi predstavljaju najbolje prakse za razvoj preduzetničkih veština i znanja o tržišnoj ekonomiji i obuhvataju aktivnosti poput takmičenja i sajмова. Svi programi se implementiraju u okviru obrazovnog sistema kao deo nastavnih kurikuluma ili kao deo vannastavnih aktivnosti.

Nacionalni omladinski savet Makedonije

Nacionalni omladinski savet Makedonije je platforma koja zagovara interese i potrebe mladih, delujući kao spona između svih zainteresovanih strana kao i obezbeđivanjem aktivne participacije mladih u process donošenja odluka na svim nivoima. Nacionalni omladinski savet Makedonije je predstavničko telo omladinskih organizacija u Severnoj Makedoniji. Savet okuplja sindikate, organizacije za mlade, omladinske organizacije u cilju unapređivanja i zaštite prava mladih u Severnoj Makedoniji.

Članstvo Saveta je raznoliko i obuhvata organizacije koje deluju na nacionalnom i regionalnom nivou, u ruralnim i urbanim sredinama, studentske organizacije, ogranke međunarodnih organizacija i druge vrste udruženja. Ostvarivanjem svojih ciljeva, Savet štiti interese mladih u Severnoj Makedoniji, bez obzira na njihov socio-ekonomski status, pol, rasu, etničku ili kulturološku pripadnost, politička ili religiozna uverenja, seksualnu orijentaciju, rodni identitet ili bilo koji drugi oblik različitosti.

PIXEL

Pixel je italijanska organizacija koja se bavi obrazovanjem i stručnim usavršavanjem, sa preko 20 godina iskustva u oblastima: (1) organizacije internacionalnih kurseva i seminara; (2) planiranja i implementacije evropskih projekata; (3) organizacije internacionalnih događaja i konferencija;

Pixel je uspešno sproveo preko 140 evropskih projekata. U Italiji, saraduje sa različitim organizacijama, uključujući univerzitete, istraživačke centre, obrazovne i intitucije za stručno usavršavanje, institucije za obrazovanje odraslih i škole. Na nivou Evrope, Pixel je razvio saradnju sa preko 500 institucija i organizacija.

XANO CHANNEL

XANO CHANNEL je neprofitno udruženje, osnovano 2010. godine, sa ciljem pružanja doprinosa razvoju pojedinaca i društva kroz izradom alata i metodologije za razvijanje i promociju kulture aktivne participacije građana.

Udruženje okuplja nastavnike srednjih škola, trenere i profesore za stručno usavršavanje iz različitih oblasti, koje svoje aktivnosti fokusiraju na različite oblasti poput edukacije, treninga i kulturne promocije evropskih vrednosti. Udruženje poseduje ekspertizu za omladinski rad, učeničko preduzentštvo, volonterski rad itd. Uduženje predstavlja centar za usmeravanje mladih iz socijalno ugoženih društvenih grupa, kreiranjem strategija za uključivanje ove grupe mladih u obrazovni sistem i na tržište rada. Aktivnosti udruženja vođene su principima jednakih mogućnosti za osetljive grupe, kao i jednakih mogućnosti između muškaraca i žena.

3. Predgovor

Nacionalni izveštaj o virtuelnim praksama služi kao pregled trenutnog stanja virtuelnih praksi u Srbiji u okviru formalnog i neformalnog obrazovnog sistema. U izveštaju su predstavljeni modeli virtuelnih praksi koji su razvijeni u prethodnom periodu, platforme i alati koji se koriste u organizaciji i sprovođenju praksi, ciljevi virtuelnih praksi, specifičnosti ciljnih grupa učesnika koji su uključeni (sa akcentom na mlade iz osetljivih društvenih grupa¹) i rezultate ocenjivanja postojećih programa praksi.

Nacionalni izveštaj izrađen je u okviru projekta Beogradske otvorene škole „Virtuelne prakse za inkluzivna društva“, koji se sprovodi sa ciljem povećanja mogućnosti mladih za učešće i uključivanje na tržište rada, povećanja njihovih kompetencija za upotrebu IKT alata, kao i sticanja profesionalnih znanja koja će im olakšati proces tranzicije iz sistema obrazovanja na tržište rada. Brojni su pozitivni efekti koje radne prakse imaju po zapošljivost mladih, poput skraćivanja procesa tranzicije od obrazovanja do tržišta rada, unapređenja znanja, veština i kompetencija, sticanje iskustva, istraživanje karijernih opcija. Sa druge strane, iskustvo je pokazalo da geografske i finansijske barijere, kao i nedostatak resursa poslodavaca za dodatnim troškovima u slučaju obučavanja mladih, dodatno smanjuje mogućnosti za profesionalnim usavršavanjem mladih. U cilju ublažavanja ili prevazilaženja ovih barijera, BOŠ sa partnerima teži uspostavljanju inkluzivnijih modela virtuelnih praksi, zasnovanih na primerima dobre prakse iz cele Evrope. Modeli koji će biti orijentisan na mlade i zadovoljenje njihovih profesionalnih potreba, koji će motivisati mlade da se uključe u ovakve modele i biti u skladu sa njihovim interesovanjima i očekivanjima, uz uzimanje u obzir trendova i potrebe tržišta rada.

BOŠ je u Srbiji formirao četiri Nacionalna foruma koji su imali za cilj ispitivanje motivacije, potreba i mogućnosti mladih za profesionalno usavršavanje. Na forumima se razgovaralo i o preprekama i ograničenjima sa kojima se mladi susreću na putu ka sticanju profesionalnih iskustava, ali i mehanizmima podrške, kao i o kao i o potencijalima javnog, privatnog, civilnog sektora i obrazovnog sistema, da kroz postojeće ili nove mere budu podrška mladima u ovom procesu. Učesnici foruma bili su predstavnici mladih, organizacija koje rade sa mladima i za mlade, škola i kompanija.

¹ Pod mladima iz osetljivih društvenih grupa, smatramo mlade sa invaliditetom, mlade pripadnike nacionalnih ili etničkih manjina, mlade iz migrantske populacije, mlade koji žive u ruralnoj sredini, mlade iz jednoroditeljskih ili hraniteljskih porodica, itd.

4. Pregled modela praksi u Srbiji

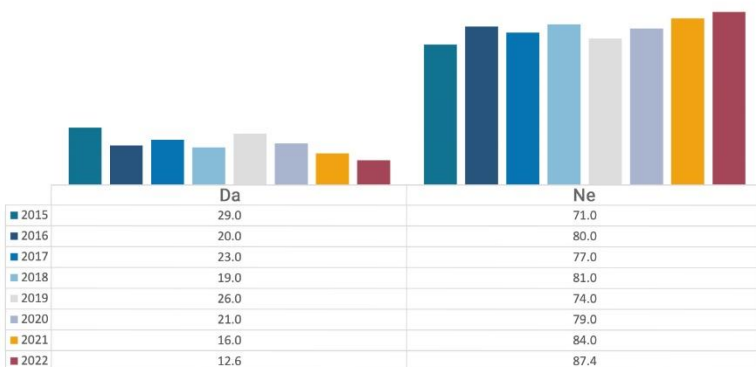
Pravni okvir za sprovođenje praksi

Položaj mladih u Srbiji karakteriše visoka stopa nezaposlenosti i otežana tranzicija iz obrazovanja na tržište rada. Kako bi došli do prvog zaposlenja mladima je najčešće neophodno radno iskustvo i mreža kontakata, koje mogu steći kroz učešće u programima praksi. Prema dostupnim podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, u aprilu 2023. godine, procenat nezaposlenih mladih iznosio je oko 25%².

Kada je reč o samim praksama, prema Izveštaju Ministarstva turizma i omladine (nekadašnje Ministarstvo omladine i sporta) o položaju i potrebama mladih, u prethodnom periodu primetno je sve manje učešće mladih u radnim praksama. Pored toga, više od 50% mladih navodi da nisu imali finansijsku nadoknadu za obavljanje prakse, a kao najčešći razlog za neučestovanje u radnim praksama, mladi navode da nemaju dovoljno informacija o programima prakse, zatim da nemaju vremena da učestvuju u praksama, i kao treći najčešći razlog navodi se predstavljanje teškoće da se učestvuje u neplaćenim stručnim praksama.

Vremenska linija: Da li ste do sada učestvovali u programu stručne prakse? (%)

Uporedni prikaz rezultata iz osam istraživačkih talasa

² Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje, statistički bilten za april 2023. godine.

Kao posledica ovoga, neretko se dešava da upadnu u začarani krug, gde iz jedne prakse prelaze u drugu, bez izgleda za zaposlenjem. Pored toga, mnoge prakse ne ispunjavaju svoju primarnu svrhu, a to je učenje kroz rad, obuku i razvoj veština relevantnih za zaposlenje. Postoji nekoliko oblika sprovođenja praksi u Srbiji, od kojih je većina definisana pravnim okvirom. Vrste praksi u Srbiji mogu se podeliti u četiri grupe:

1. Prakse kao obavezan deo formalnog obrazovanja;
2. Prakse kao obavezan uslov za obavljanje određenih zanimanja;
3. Prakse kao mera aktivne politike zapošljavanja;
4. Prakse na otvorenom tržištu rada (radne prakse).

Prakse kao obavezan deo formalnog obrazovanja

Identifikovana su 4 pravna okvira koja definišu prakse kao obavezan deo formalnog obrazovanja:

- Zakon o dualnom obrazovanju
- Zakon o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o visokom obrazovanju.

Program praksi kroz formalno obrazovanje realizuje se u srednjim stručnim školama ili kao deo kurikuluma studijskih programa (formalnog obrazovanja) i praksa je deo obrazovnog procesa u mnogim državama Evrope³. Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju (član 26) definisani su termini praktična nastava i profesionalna praksa, koji se odnose na obavezan obrazovno-vaspitni rad za redovnog učenika kada su određeni nastavnim planom i programom. U visokom obrazovanju stručna praksa je obavezan oblik nastave u okviru većeg broja akademskih studijskih programa na univerzitetima i reguliše se pravilnicima fakulteta (po osnovu autonomije fakulteta) i u skladu sa tim, povezana je sa određenim brojem ESPB bodova⁴.

Izloženi način regulacije ove vrste praksi u skladu je sa praksom u državama članicama EU, gde se takođe prakse u srednjim stručnim školama uređuju od strane države, dok se prakse u okviru viših nivoa obrazovanja detaljnije uređuju od strane visokoškolske ustanove, u skladu sa specifičnostima konkretnog studijskog programa.

³ [Unapređenje pravnog okvira za uređenje radnih praksi u Republici Srbiji](#)

⁴Isto.

Prakse kao obavezan uslov za obavljanje određenih zanimanja

Prakse koje su obavezan uslov za obavljanje određenih zanimanja prisutna je u svim državama članicama EU, pa i kod nas. Tako na primer, praksa kao uslov za polaganje stručnog ispita predviđena je za zdravstvene radnike⁵, obavljanje pravosudnih funkcija⁶ ili poslove inženjera i arhitekta⁷. Ovim propisima uređuju se sve pojedinosti u vezi sa sprovođenjem ove vrste praksi. (Ex ante)

Prakse kao mera aktivne politike zapošljavanja

Prakse kao mera aktivne politike zapošljavanja predstavljaju zapravo meru sticanja praktičnih znanja koja podrazumeva sticanje praktičnih znanja i veština nezaposlenog obavljanjem konkretnih poslova kod poslodavca koji pripada privatnom sektoru. Različiti vidovi praksi prisutni su u Strategiji zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine kao deo mera dodatnog obrazovanja i obuka koje se organizuju u cilju sticanja neophodnih znanja, veština i radnog iskustva koja nedostaju licima kako bi povećali mogućnosti za zapošljavanje ili održanje zaposlenja. Konkretni pravni okvir za sprovođenje postojećih oblika praksi kao mera aktivne politike zapošljavanja određen je⁸:

- Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti⁹
- Akcionim planom za period od 2021. do 2023. godine za sprovođenje Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine¹⁰
- Pravilnikom o kriterijumima, načinu i drugim pitanjima od značaja za sprovođenje mera aktivne politike zapošljavanja¹¹

⁵ Pravilnik o pripravničkom stažu i stručnom ispitu zdravstvenih radnika ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 33/2019).

⁶ Zakon o pravosudnom ispitu ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 16/97).

⁷ Pravilnik o polaganju stručnog ispita u oblasti prostornog i urbanističkog planiranja, izrade tehničke dokumentacije, građenja i energetske efikasnosti, kao i licencama za odgovorna lica i registru licenciranih inženjera, arhitekata i prostornih planera ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 51/2019).

⁸ "Službeni glasnik Republike Srbije", 18/21 i 36/21 – ispravka.

⁹ "Službeni glasnik Republike Srbije", 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017, 113/2017 - dr. zakon.

¹⁰ "Službeni glasnik Republike Srbije", 30/21.

¹¹ "Službeni glasnik Republike Srbije", 102/2015, 5/2017, 9/2018.

Moja prva plata

Jednu od mera koju je potrebno istaknuti, a posebno je usmerena ka mladima je Moja prva plata. Svrha programa je bila da se obezbedi prvi kontakt sa tržištem rada određenom broju mladih tokom krize izazvane pandemijom koja je izazvala oštar pad tražnje za radom mladih.

Ova mera je aktuelna još uvek i sprovodi se treći ciklus povezivanja mladih sa tržištem rada kroz prvo radno iskustvo. Mera sadrži više preporuka iz dokumenta Evropske unije: *Preporuke o kvalitetnom okviru za sprovođenje praksi Saveta ministara Evropske unije (2014)*. Prakse u okviru ovog programa su plaćene i ograničenog trajanja, mladi dobijaju mentorsku podršku, definisan program i ciljeve učenja i osnovnu zaštitu na radu. Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, do sada je uključeno preko 25000 mladih od početka programa.

Ipak, ovaj program naišao je na kritike od strane organizacija koje rade sa mladima i za mlade. Iako program pokriva neke elemente poput osiguranja od povrede na radu i profesionalne bolesti, preporuka za unapređenje je da je potrebno dostići osnovne međunarodne standarde u domenu socijalne sigurnosti mladih. Rad praktikanta trebalo bi da bude adekvatno nagrađen u vidu nadoknade koja bi služila kao motivacija za dobro obavljene zadatke.

Zanimljivo je da je u zemljama u okruženju, kao što su Bugarska i Grčka, zarada praktikanata definisana kroz radno zakonodavstvo i vezana za osnovnu zaradu, što, nažalost, nije slučaj i sa Mojom prvom platom¹².

Garancije za mlade

Program Garancija za mlade u evropskim zemljama pokrenula je Evropska komisija 2013. godine, a 2020. godine je pojačan, kao političko opredeljenje svih država članica EU da svim mladim ljudima mlađim od 30 godina pruži kvalitetnu ponudu za zapošljavanje, nastavak obrazovanja, praksu, ili obuku, u roku od 4 meseca od izlaska iz sistema formalnog obrazovanja ili od gubitka prethodnog zaposlenja. Planirano je da se ovaj program sprovede i u Srbiji. Ovaj Program za mlade EU je u nadležnosti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja koje sprovodi pripreme aktivnosti i radi na izradi Plana implementacije Garancije za mlade. Budući da je ovo izuzetno važan program za mlade, u njegovo sprovođenje biće uključeni svi partneri koji su nadležni za realizaciju inicijativa u fazama: mapiranja, doseganja, pripreme (aktivacije) i ponude.

Srbija je sa Evropskom unijom 22. juna 2023. godine potpisala Protokol o saradnji na programu „Garancija za mlade“, koji obavezuje države članice EU da osobama mlađima od 30 godina obezbede adekvatno školovanje, zaposlenje ili pripravništvo, u roku od četiri meseca od završetka studija ili gubitka posla. Pilot faza bi u početku trebalo da obuhvati 21 opštinu u okružnim ispostavama Kruševac, Niš i Sremska Mitrovica. Početak pilotiranja garancija očekuje se u januaru 2024. godine¹³.

Prakse na otvorenom tržištu rada (radne prakse)

Početkom 2023. godine, pravni okvir za sprovođenje radnih praksi u Srbiji je i dalje neregulisan. Termin „radne prakse“ definiše i bliže određuje one prakse na koje se mladi prijavljuju na otvorenom tržištu rada, a koje mogu, ali i ne moraju biti u vezi sa formalnim obrazovanjem mlade osobe koja se prijavljuje.

U periodu od 2015. godine, BOŠ aktivno zagovara uspostavljanje normativnih izmena režima obavljanja radnih praksi i organizuje javne događaje za promociju značaja kvalitetnih radnih praksi.

¹² <https://www.bos.rs/op/izdvajamo/1343/9051/da-li-je-moja-prva-plata-stvarno-kvalitetna.html>

¹³ <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/srbija-i-eu-potpisale-garanciju-za-mlade-do-posla-ili-obuke-u-roku-od-cetiri-meseca>

Kroz svoju zagovaračku inicijativu, BOŠ se fokusira na sledeće elemente kvaliteta prilikom realizacije radnih praksi, u skladu sa Preporukom o kvalitetnom okviru za sprovođenje praksi, izdatih od strane Evropske komisije:

- Zaključenje „pisanog sporazuma/ugovora o praksi između praktikanta i pružaoca prakse u kome su navedeni obrazovni ciljevi prakse, uslovi rada, da li je obezbeđena naknada, trajanje prakse, prava i obaveze praktikanata i pružaoca prakse, uključujući, ukoliko je to relevantno, odredbe o poverljivosti i autorskim pravima“.
- Ciljevi učenja i obuke – U preporuci se ističe da oni treba da budu navedeni u okviru pisanog ugovora/sporazuma, a ističe se i da je „potrebno podsticati primere dobre prakse u odnosu na postavljene ciljeve učenja i obuke kako bi praktikanti stekli iskustvo i relevantne veštine“. S obzirom na primere zloupotrebe koji su se odnosili na to da su praktikanti obavljali rutinske poslove, naglašeno je da zadaci koje praktikanti obavljaju treba da omoguće da ciljevi učenja i obuke budu postignuti.
- Mentorstvo, odnosno supervizija – Potrebno je podsticati pružaoce prakse da „odrede supervizora/mentora koji će praktikante voditi kroz obavljanje zadataka koje su dobili, pratiti i procenjivati njihov napredak“.
- Adekvatni uslovi rada – Potrebno je da se za sve praktikante osiguraju adekvatni uslovi rada, uključujući „ograničenje maksimalnog broja radnih sati nedeljno, minimalne periode odmora u toku dana i nedelje i, ukoliko je to primenljivo, minimalna prava na odmor“. Takođe, istaknuto je da je potrebno da se jasno naznači da li pružaoci prakse obezbeđuju osiguranje u slučaju bolesti ili povrede na radu, kao i odsustvo u slučaju bolesti. U ugovoru o praksi treba da se naznači da li praktikant dobija naknadu, kao i njihov iznos. Međunarodno prihvaćeni standard je da lica na radnoj praksi treba da imaju zdravstveno i socijalno osiguranje barem za slučajeve profesionalne bolesti ili povrede na radu.
- Ograničeno trajanje – Ograničavanje dužine trajanja prakse je neophodno kako bi se sprečilo da mladi na praksi postanu zamena za zaposlenu radnu snagu. U Preporuci o kvalitetnom okviru za prakse se navodi da prakse „ne bi trebalo da budu duže od šest meseci osim u određenim slučajevima“.
- Kroz potvrdu nakon obavljene prakse treba da se „promovišu prepoznavanje i validacija znanja, veština i kompetencija koje su

stečene tokom prakse i ohrabre pružaoci prakse da ih procene i potvrde njihovu razvijenost ". U pojedinim zemljama nakon završetka prakse lice na praksi bi trebalo da dobije potvrdu ili pismo preporuke u kome se navode trajanje prakse, zadaci koje je lice obavljalo i stručne veštine koje je steklo.

Bez obzira na izazove radnih praksi na koje mladi ali i organizacije ukazuju, u našem zakonodavstvu ne postoji pravni okvir koji reguliše odnos između praktikanta/kinja i praksodavca.

U trenutku pisanja ovog izveštaja, u pripremi je **Nacrt zakona o radnoj praksi**, kojim bi trebalo da se reguliše pravni okvir za sprovođenje praksi na otvorenom tržištu rada. Postojeći Nacrt zakona kreiran je u skladu sa Preporukama o kvalitetnom okviru za sprovođenje praksi Saveta ministara Evropske unije (2014).

5. Rasprostranjenost praksi u Srbiji

Prema Izveštaju o položaju i potrebama mladih, koji na godišnjem nivou objavljuje Ministarstvo omladine i sporta (od 2023. godine Ministarstvo turizma i omladine), aktuelnost praksi je u konstantnom opadanju. U 2022. godini, tek oko 12% mladih navodi da je učestvovalo u nekom od programa praksi¹⁴. Od 2015. godine kada se meri ova statistika, 29% mladih je učestvovalo na praksi i od tada ovaj procenat je u konstantnom opadanju.

Na praksi učestvuju većinom žene, mladi iz gradskih sredina, a sa porastom godina starosti raste i procenat učešća na praksi¹⁵. Mladi većinski obavljaju praksu u privatnim preduzećima (oko 52%), a nešto manje u javnom sektoru (oko 42%)¹⁶. Dve trećine mladih je imalo na svim ili nekim od programa prakse zaključen ugovor, a oko 40% mladih je primilo finansijsku nadoknadu, dok kao glavni razlog za neučestvovanje na praksi navode da nemaju dovoljno informacija o samim programima prakse¹⁷. Trenutno ne postoje relevantni podaci o mogućnostima za mlade iz osetljivih grupa za pohađanje prakse, što predstavlja dodatni problem za osiguranje kvaliteta praksi. Poređenja radi, u Izveštaju Evropske Komisiji o integraciji mladih na tržište rada sa posebnim fokusom na programe stažiranja, samo oko 15% mladih, koji su učestvovali u nekom od programa stažiranja¹⁸, istaklo je da bi njihovi vršnjaci sa invaliditetom ili iz drugih osetljivih grupa imalo jednak pristup ovim programima.

Iako postoji veliki broj benefita za mlade koji pohađaju prakse, gde je samo jedan od njih brža tranzicija iz sveta obrazovanja u svet rada, zabrinjava podatak da opada aktuelnost i rasprostranjenost praksi. S druge strane, mladi u velikoj meri koriste onlajn alate za dodatno obrazovanje i usavršavanje, čak 70% njih¹⁹. Pretpostavlja se da bi uvođenje praksi u virtuelno okruženje pomoglo njihovoj većoj zastupljenosti, kao i da je potrebno ponovo promišljati modele uvođenja mladih u radno okruženje, u skladu sa zahtevima savremenog sveta i sve većeg učešća tehnologije u svakodnevnom životu.

¹⁴ Izveštaj o položaju i potrebama mladih (2022), Ministarstvo omladine i sporta

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2964>

¹⁹ Izveštaj o položaju i potrebama mladih (2022), Ministarstvo omladine i sporta

Kako do prakse?

Mladi koriste različite načine za pronalazak prakse, međutim najviše se oslanjaju na Internet i onlajn alate. Postoji nekoliko portala u Srbiji koji mladima pružaju mogućnost za odlazak na praksu.

Startuj.com²⁰

Startuj.com je sajt posvećen mladima, njihovim interesovanjima i potrebama. Misija ovog portala je da se u procesu zapošljavanja i razvoja karijere pruži podršku mladim ljudima. Startuj.com pruža informacije o aktuelnim programima stipendija i studija, kao i prilikama za početak karijere i usavršavanje. Pored toga, mladi mogu da pronađu savete iz oblasti edukacije, izbora karijere i pronalaska posla.

BG praksa²¹

BG praksa je program saradnje između Univerziteta u Beogradu i grada Beograda, realizuje se od 2010. godine pod nazivom Univerzitetska radna praksa - BGPRAKSA - u javnim i javnim-komunalnim preduzećima grada Beograda, zatim od 2011.godine i u organizacionim jedinicama Uprave, a od 2012. godine i u ustanovama kulture i opštinama Grada Beograda. Program je rezultat zajedničkog nastojanja da što veći broj studenata stekne praktična znanja, veštine i relevantno radno iskustvo tokom studija te da tako unapredi svoje akademsko obrazovanje. Takođe, program je proistekao iz potrebe da se što većem broju mladih ljudi pruži podrška u profesionalnom usavršavanju, ali i da se prepozna važnost ideje da koncept društveno odgovornog poslovanja postane integralni deo poslovnih strategija javnih preduzeća u Beogradu. Program BG Praksa namenjen je studentima završnih godina, i diplomci ne mogu učestvovati u njemu. Pored toga, mogućnost učešća imaju studenti Univerziteta u Beogradu i nije otvoren za studente drugih univerziteta.

Biram uspeh²²

UNICEF u Srbiji u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje, Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, uz stručnu podršku i partnerstvo sa Gi Group, vodećom internacionalnom kompanijom koja pruža konsultantske usluge iz oblasti ljudskih resursa, i partnerima,

²⁰ <https://startuj.com/>

²¹ <http://www.razvojkarijere.bg.ac.rs/bgpraksa>

²² <https://rs.gigroup.com/biram-uspeh-program-unapredenja-zaposljivosti-mladih/>

implementira projekat Unapređenje zapošljivosti mladih kroz radne prakse. Cilj projekta je da se kroz program edukacije i radnih praksi podrži društvena i ekonomska inkluzija mladih, posebno mladih iz osetljivih grupa, pružajući im priliku za obuku, razvoj veština i znanja traženih na tržištu rada. Program podrazumeva obuku mladih kroz namenski razvijenu onlajn platformu za učenje kako bi se prilagodili radnom okruženju i stekli veštine neophodne za karijerni razvoj, i realizaciju radnih praksi u datoj radnoj sredini koja obuhvata poslodavace iz javnog, privatnog i civilnog sektora. Poslodavci koji se uključe u program imaju mogućnost selekcije obučениh mladih praktikanata, na osnovu potreba za kadrom određenih profila u okviru svoje kompanije i pružanja radne prakse u trajanju od dva meseca za odabrane praktikante.

Studentska stručna praksa u javnoj upravi²³

Ovaj portal predstavlja onlajn zajednicu koju čine studenti, univerziteti i organi javne uprave. Preko ovog portala mladi mogu da pronađu i prijave se za učešće na praksi u javnoj upravi. Portal pruža mogućnost učešća na onlajn virtuelnom i interaktivnom sajmu praksi gde mladi mogu pronaći dodatne informacije o svim mogućnostima za pohađanje prakse.

²³ <https://strucnapraksa.mduls.gov.rs/>

Hello World²⁴

Hello World sadrži najveću bazu IT poslova u Srbiji, ali i praksi. Takođe, sadrži i sve druge relevantne informacije kao što su iskustva onih koji su već bili na praksi, informacije o platama, kompanijama i drugim aktuelnostima.

6. PREGLED MODELA VIRTUELNIH PRAKSI

Na šta mislimo kada kažemo virtualne prakse? Pod virtualnim praksama pre svega podrazumevamo prakse koje uključuju neki oblik pohađanja prakse uz korišćenje informaciono komunikacione tehnologije (IKT), gde učesnici imaju priliku da komuniciraju međusobno ali i da ostvare komunikaciju i sa kompanijama. Virtualne prakse su nezavisne od prostora i vremena, odnosno mogu se odvijati bilo gde u svetu.

Jasno je da se veštine vezane za IKT mogu nekako identifikovati kao centralno jezgro virtualne prakse. Ove veštine su neophodne za većinu programa praksi, te zainteresovani treba bar da poseduju srednji nivo znanja vezanog za IKT veštine kao što su, npr. osnovno poznavanje računara, korišćenje softvera za produktivnost, veštine korišćenja određenih platformi i/ili alata, veštine pretraživanja interneta itd.

Ali virtualna praksa se takođe može odrediti u odnosu na modalitet. Dva glavna modela virtualne prakse se mogu identifikovati kao:

- *Potpuno virtualno učešće na praksi* koje se u potpunosti odvija u onlajn okruženju, od faze pripreme do konačne evaluacije programa i učesnika i dobijanja sertifikata;
- *Mešovite (hibridne) virtualne prakse* gde praktikant povremeno odlazi u sedište kompanije. Ovaj modalitet otvara više prostora za fleksibilnost rada, gde se praktikantu omogućava da uživo komunicira sa predstavnicima kompanije ili se direktno upozna sa određenim elementima rada, dok sa druge strane, deo procesa učenja i obavljanja radnih zadataka može uraditi onlajn.

Ma koji od modela virtualnih praksi da se koristi, važno je osigurati njihovo kvalitetno sprovođenje i generalno kvalitetno sticanje iskustva kako za mlade, tako i za sve ostale aktere uključene u virtualne prakse. Na važnost osiguranja

²⁴ <https://www.helloworld.rs/>

kvaliteta ukazuju i Povelja EU o kvalitetu praksi stažiranja²⁵, kvalitet u stažiranju može da se odnosi na tri glavne tačke:

- Pre svega treba da predstavljaju iskustvo učenja u profesionalnom okruženju;
- Treba da budu definisane ugovorom koji definiše osiguranje, prava i obaveze svih uključenih strana;
- Treba da omogućće praktikantima da dostignu priznate i sertifikovane veštine o radu i da ih primene na tržištu, kao i da im daju adekvatnu povratnu informaciju kao obavezni deo procesa učenja kroz rad.

Modeli virtuelnih praksi na otvorenom tržištu rada

Onlajn prakse u IT sektoru – Levi9²⁶

Virtuelne prakse su vrlo često primenjene u IT sektoru, s obzirom na to da su ishodi učenja i njihovo sprovođenje daju najbolje rezultate u ovom u odnosu na druge sektore privrede. Kompanija Levi9 pruža mogućnost virtuelne prakse iz više oblasti, kao što su: Java, JavaScript, Android, iOS, DevOps, itd. U okviru virtuelne prakse Levi9 pruža mogućnost individualnog rada sa praktikantom, u smislu da svaki praktikant dobija svog personalnog mentora. Ovaj aspekt je ključan za virtuelnu praksu jer omoguććava lakše praćenje rada i dostizanje ciljeva učenja i usvajanja novih znanja i veština.

Praksa traje tri nedelje, sa punim radnim vremenom, a praktikanti rade u timu na realnim projektima i problemima. Međutim, glavni nedostatak je što je ovakva praksa ograničena samo za studente, pri čemu druge mlade osobe ili mladi koji nisu u procesu visokog obrazovanja nemaju mogućnost da pohađaju virtuelnu praksu. U trenutku pisanja izveštaja, nisu dostupne informacije o mogućnostima za praksu za mlade iz osetljivih društvenih grupa.

Virtuelna škola Farmaceutске komore Srbije²⁷ i EDUMED²⁸

Farmaceutska komora Srbije ima virtuelnu praksu koja sadrži više kurseva u okviru platforme za masovno otvoreno onlajn učenje (MOOC). Prakse su akreditovane, a u okviru kursa su navedeni edukativni ciljevi programa, znanja i veštine koje učesnici mogu da steknu, kao i test provere znanja.

²⁵<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1411116781313&uri=CELEX:32014H0327%2801%29>

²⁶ <https://startit.rs/startit-poslovi/online-internship-levii-nine>

²⁷ <http://vso3.farmkom.rs/>

²⁸ <https://testovi.edumed.org.rs/>

Prakse vode sama komora, Apotekarsko društvo Srbije i Udruženje EDUMED. Udruženje za kontinuiranu edukaciju EDUMED je nevladino i neprofitno udruženje, osnovano radi ostvarivanja ciljeva u oblasti kontinuirane edukacije zdravstvenih radnika, unapređenja i promovisanja javno-zdravstvene politike. EDUMED na svom veb-sajtu sadrži više virtuelnih praksi koje čine virtuelna predavanja, vebinari, testovi i konsultacije sa odabranim mentorima.

Prakse su namenjene isključivo diplomiranim farmaceutima, a besplatne su za članove Farmaceutske komore. Ostali korisnici bi trebalo da plaćaju nadoknadu za pohađanje prakse, što se vidi kao barijera za učešće većeg broja zainteresovanih učesnika.

Virtuelne prakse u srednjem stručnom obrazovanju

Obuka za učenike Srednje tehničke škole Čačak uz upotrebu IKT alata²⁹

U okviru programa „Vidi, nauči, primeni – Kompetentan nastavnik/ uspešan učenik“, učenici viših razreda Tehničke škole u Čačku imaju priliku da se upoznaju sa osnovama softverskih veština za prevazilaženje različitih izazova u budućem zanimanju korišćenjem IKT alata. Obuka je koncipirana kroz nekoliko radionica koje podrazumevaju unapređivanje veština iz oblasti Elektrotehnike, računarskih sistema i softverskog održavanja upotrebom digitalnih alata, aplikacija i programa. Obuka podrazumeva nekoliko teorijskih modula i praktičnu primenu stečenih znanja. Cilj obuke jeste osavremenjivanje nastave stručnih predmeta i razvoj digitalnih kompetencija učenika uz povećanje primene IKT alata u obrazovanju.

Informacije o mogućnostima učestvovanja mladih, koji pripadaju drugim obrazovnim profilima, ili ovakav vid sticanja praktičnih znanja, za sada nisu dostupne.

Digital School Awards³⁰

Digitalna škola je evropska obrazovna inicijativa osnovana sa fokusom na pružanje podrške školama da bolje integrišu digitalne tehnologije u proces nastave i učenja putem povezivanja zaposlenih u obrazovnim ustanovama, organima državne uprave i IT industrije u cilju razmene znanja i iskustava. Portal Digitalna škola pruža mogućnost otvaranja školskog naloga i sprovođenja samovrednovanja primenom Selfi instrumenta, koji daje referentni okvir na osnovu koga škole mogu da mere napredak u oblasti

²⁹ <https://www.tehnickacacak.edu.rs/Erazmus2.html>

³⁰ <https://www.awards4selfie.eu/sr/>

digitalizacije nastave. Platforma sadrži različite resurse poput vebinara, blogova, studija slučaja, checklista, slika i video materijala koji su dostupni korisnicima i služe za unapređivanje školskih programa i kompetencija nastavnog osoblja i učenika. Nakon korišćenja svih, na platformi raspoloživih alata i materijala, prilikom naredne evaluacije u obzir se uzimaju i povratne informacije od učenika, koji daju svoje mišljenje i utiske o efikasnosti i korisnosti raspoloživih digitalnih alata na njihovo napredovanje i sticanje profesionalnih kompetencija. Digital school je sertifikovan program, u kome škole nakon ispunjenja uslova mogu steći sertifikat Digitalne škole.

Program Digitalna škola je besplatan i mogu se prijaviti sve zainteresovane škole, međutim, sam napredak i integracija digitalnih tehnologija u školski sistem zavisi od školskih resursa i ne garantuje sigurnu digitalizaciju i razvoj veština osoblja i učenika. Prema dostupnim informacijama, 27 škola sa teritorije Srbije učestvuju u ovom programu.

7. ZAKLJUČAK

Usled barijera sa kojima se mladi suočavaju, poput nepovoljne finansijske situacije ili pripadnosti nekoj od osetljivih društvenih grupa, ova grupacija se susreće sa smanjenim mogućnostima za obavljanje praksi i zaposlenje nakon izlaska iz sistema obrazovanja, što dalje rezultira povećanim rizikom od socijalne isključenosti. Kako mladi navode, u slučaju dobijanja prvog zaposlenja, ključne stvari koje prepoznaju kao prepreke su odsustvo prethodnog iskustva i mreže kontakata. Ovakve okolnosti uticale su i na stopu nezaposlenosti mladih koja iznosi 25%.

U Srbiji, procenat mladih koji učestvuju u bilo kom modelu prakse je u opadanju, kao i mogućnosti za učestvovanje u istim, dok su najčešći razlozi koje mladi navode za neučestvovanje nedostatak informacija i izostanak finansijske nadoknade. Ipak, mladi pokazuju motivisanost za sticanjem novih znanja. Kako navode, svoje veštine i znanja najčešće unapređuju putem portala i informacija koje prikupljaju na internetu. Mimo toga, u zavisnosti od toga da li pripadaju određenoj društvenoj grupi, mladi imaju različite opcije za sticanje veština i unapređivanje znanja od značaja za buduće zanimanje. Mogućnost mladih da učestvuju u nekom modelu prakse u srednjim školama, zavisi od resursa škole da im obezbedi sticanje i razvijanje profesionalnih veština. Studenti, u zavisnosti od obrazovnog profila, imaju mogućnost za usavršavanjem kroz različite programe stručne i obavezne prakse u okviru nastavnog programa. Mladi na tržištu rada mogu doći do nekih od opcija za sticanje praktičnih iskustava, gde nemaju jasno definisane ugovorne obaveze u odnosu na pružaoca programa, suočeni su sa vremenskom oročenošću, izostankom sertifikacije, ali i često odsustvom novčane nadoknade.

Prakse treba da pruže mladima okvir za usavršavanje i razvijanje veština za buduće zaposlenje. Kako bi mladi bili motivisani da se uključe u neki od programa, neophodno je da standard prakse bude u skladu sa socijalnim blagostanjem mladih, da pruži adekvatne informacije o samom programu i benefitima od istog, ali i bude usklađen sa trendovima napretka društva, jer 70% mladi koristi neke od onlajn alata za sticanje dodatnih znanja. Uključivanjem virtualne komponente u modele prakse, omogućiti će se pristup mladima bez obzira na njihovu geografsku lokaciju, smanjiće se troškovi uključivanja mladih u radno okruženje, ali i mogućnost razvijanja veština kroz samostalan rad i evaluaciju mentora. Izveštaj Evropske komisije je pokazao da su modeli prakse resurs za osnaživanje i pružanje podrške mladima za buduće snalaženje na tržištu rada. Čak 70% mladih navodi da je program prakse pružio adekvatnu mogućnost za razvijanje potrebnih veština, dok je

proces pronalaska posla nakon završene prakse bio olakšan i omogućio im da nađu posao u okruženju gde su praksu obavljali, u okviru iste delatnosti ili su stekli znanja za samozaposlenje. Na osnovu ovih podataka, treba istaći da prakse zaista predstavljaju potencijal za osnaživanje mladih na ličnom i profesionalnom planu.

